

С.383-384; 15. Качуровський І. Життя і творчий шлях Петра Одарченка // Література та культура Полісся. • 4.- Ніжин, 1994,- С. 54; 16. Коваленко О.Б., Остряко А.М. Анатолій Єршов. До питання про час виникнеш* Ніжина // Сіверянський літопис,- 2001,- № 6,- С. 95; 17. Кондратов В.Ф. Події 1933 року в Ніжинській в* школі // Література та культура Полісся. Вип. 6.- Ніжин, 1995,- С. 139; 18. Окіншевич Лев. Моя академія: праця в Україні.- Львів, 1995,- С. 56; 19. Верба І. Вказ. праця,- С. 109; 20. Там же; 21. Зозуля С. В" Архипович Фесенко: Короткий біографічний нарис // Сіверянський літопис.- 2002.- № 2,- С. 70-71; Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: від Гімназії вищих наук до університету,- Н 2000,- С. 157; 23. Оглоблин Олександр. Академічна свобода й історична наука в СРСР,- С.165-175.

О.М. Крав

ДЕРЖАВНІ СТРУКТУРИ ЧСР І ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ ВЧИТЕЛЬСЬКИМИ КАДРАМИ (1919-1929 РР.).

Значну увагу сучасні історики приділяють дослідженню регіональних особлив... розвитку українських земель і, зокрема, Закарпаття в період між двома світовими війнам;- цей час зазначений край під назвою Підкарпатська Русь входив до сіс найдемократичнішої країни Центрально-Східної Європи - Чехословацької республіки. І буде перебільшенням твердження про унікальність чехословацького періоду в іст Закарпаття. Звичайно, в політиці ЧСР щодо русинів - українців було чимало недоліків, та ж незаперечними є позитивні тенденції в усіх сферах життя регіону. Це, зокрема, стосуєт розвитку освіти і культури. Зрештою, поступовому утвердженню в Закарпатті українсг національної ідеї сприяли саме демократичні принципи і лібералізм освітньої політики Ч Складовою частиною вивчення зазначеної теми є проблема формування вчительських к~ на Закарпатті в освітній політиці ЧСР. Це обумовлено тим, що саме вчителі, підготовлені новостворених школах, а також педагоги-емігранти, запрошені на роботу до освп-установ регіону чехословацькими державними структурами, відіграли безпрецедентну роль процесі становлення національної самосвідомості русинів - українців, стали „нос' української культури" краю ¹.

В історіографії зазначена проблема в працях багатьох дослідників, звичайно, з різ- рівнем деталізації, розкрита доволі ґрунтовно. Однак, вчені по-різному (часто пр протилежно) оцінюють чехословацьку освітньо-кадрову політику на Закарпатті, триває дебати щодо проблеми „чехізації". Так, радянські історики Б.Александров, І.Ле Г.Піддубний, А.М.Ігнат вважають, що на Закарпатті здійснювалась насильни" „чехізація", складовою частиною якої було призначення чеських вчителів в українські шк~ під приводом відсутності місцевих кваліфікованих кадрів ². М.Кузьмін, М.Небесник так висвітлювали освітню політику ЧСР, але відзначали наміри „чехізації" населення Закарпа. ³. Натомість, український зарубіжний історик В.Маркусь стверджує, що чехіз~ проводилась переважно в адміністрації. Він підкреслив роль українських емігрантів підвищенні національної свідомості русинів - українців ⁴. З подібної точки зору зазначе питання висвітлювали М.Семчишин і С.Сірополко, які, до речі, не використовуваш теру" „чехізація" Північноамериканський історик П.Р.Магочій показав зростання чеських ш_ призначення чеських легіонерів, українських і російських емігрантів на вчительські пос= як важливі тенденції в розвитку освіти Закарпаття ⁶. Сучасні українські історики, такі М.Болдижар, С.Віднянський, І.Гранчак, В.Гомоннай, В.Росул, М.Таїапканич ⁷, М.Ю Р.Марценюк, П.Ходанич, В.Худанич,⁸ розкрили здобутки чехословацької освітньої полі в регіоні, яка, на їх думку, містила прояви чехізації. Вищезгадані історики позити охарактеризували роль українських емігрантів в національно-культурному відродже русинів-українців. Разом з тим, існують й інші оцінки освітньої політики ЧСР на Закарпа. Так, І.Поп наголошує на тому, що чеські службовці і вчителі створили сучасну шкі" систему, але зауважує, що російські і українські емігранти внесли до незрілого русинськ суспільства глибокий розкол. В аналогічному дусі зазначеної проблеми торкається дослідник з Санкт-Петербурга К.Шевченко ⁹.

Враховуючи вищезазначене, автор прагне висвітлити процес забезпечення Закарпаття педагогічними кадрами в 1919-1929 рр., а саме розглянути такі його ключові аспекти як гідтяхи вирішення проблеми учительських кадрів для українських шкіл Закарпаття, еволюцію політики місцевих органів влади щодо залучення емігрантів до навчальних закладів регіону.

Процес реформування системи освіти в ЧСР охопив і Закарпаття, приєднане до складу ієржави чехів і словаків Сен-Жерменським мирним договором 1919 р. В сфері освіти регіону серед багатьох складних проблем була відсутність достатньої кількості учителів, які могли б служити народу його мовою ¹⁰.

Ще важчою проблемою була незавершеність процесу національного самовизначення -синів Закарпаття. В основі існуючих національно - культурних напрямків (російського, українського і русинського) були різні погляди щодо походження мови закарпатських гусинів. Частина місцевих діячів дотримувалася думки про її самостійність. Чимало —єдставників інтелігенції краю і української еміграції вважали, що мова закарпатських гусинів є діалектом української. Ряд місцевих діячів і емігранти російського походження ховідували русофільські ідеї ¹¹. Одним з наслідків цього для вчителів було виникнення ділєми мови викладання в школі.

Оскільки, згідно з Сен - Жерменським договором, політику в галузі освіти краю тередбачалось передати у відання місцевих автономних структур, уряд розробив спеціальну державну національно-культурну програму для Закарпаття. Конституція ЧСР мовне питання теж дипломатично обійшла, а закон "Про принципи мови в Чехословацькій республіці" (1920 Z- залишав його на рішення майбутнього сейму регіону ¹².

Проте чеські політики не відмовлялись від можливості впливати на процес аіонального самовизначення русинів Закарпаття, виходячи з власних поглядів, які також зе співпадали. Зокрема, президент Т.Г.Масарик, чеські соціал - демократи і народна партія •ступали за український культурний напрям, а натомість аграрії, націонал - соціалісти та -г?- тняпът демократи - за російську культурну орієнтацію ¹³.

Перші кроки у вирішенні проблеми освітніх кадрів пов'язані з діяльністю уряду ешал - демократа В.Тусара, прихильного до українофільської орієнтації. Вже влітку 1919 р. •рядова комісія вивчала спадок, який одержала ЧСР на Закарпатті від угорців. У галузі лєзіті членом комісії був Й.Пешек. Він походив з родини чехів Волині, прекрасно володів •ддаїнською мовою. Саме його було призначено головним інспектором шкіл Закарпаття, -гбто головою створеного на початку вересня 1919 р. Шкільного реферату (відділу) Ідгвільного управління Підкарпатської Русі. Й.Пешек докладно вивчив стан освіти на Закарпатті. Саме тоді місцева адміністрація постала перед проблемою нестачі вчительських сдрів, особливо для нових шкіл. Значна кількість вчителів не висловили бажання працювати з школі, оскільки були „противниками нового режиму”. Лише в одному 1919 р. з роботи з:велось звільнити майже половину (428) сільських і міських учителів. Особливо критична здуація склалася у середній школі: з 80 викладачів тільки 6 залишилось працювати. Не злегідувало ситуацію й те, що наявні вчителі часто мали низький рівень професійної одліфікації. Наприклад, 1920 р. з 976 вчителів тільки 43 мали середню освіту. Багато Кітелів були мадяризовані і мови місцевого населення або не знали, або ледве розуміли її ¹⁴.

Для вирішення проблеми забезпечення шкіл достатньою кількістю вчительських іїгрів, за пропозицією А.Волошина, було збільшено набір у закарпатські середні педагогічні жпади освіти - Ужгородську півче-учительську семінарію, в Ужгородську жіночу учительську семінарію та в Мукачівську семінарію. Вони готували вчителів для початкової жоли. Учителів середніх шкіл готували в університетах. На Закарпатті їх створено не було, громадськість не раз піднімала перед урядом це питання. Разом з тим, українські нти навчались у вищих навчальних закладах ЧСР. У Кардовому університеті для -дів середніх шкіл Закарпаття діяла кафедра української мови і літератури ¹⁵.

Однак для того, щоб підготувати нових вчителів, потрібен був час. Натомість ситуація ла невідкладних дій. Тому для заповнення частини вчительських вакансій було ієно скористатись допомогою емігрантів. Перші українські емігранти в Чехії - Бригада

Української галицької армії, інтернована в Німецькій Яблонні. Саме до її командування; вересні 1919 р. звернувся чехословацький уряд з проханням виділити вчителів та службові для роботи в школах і установах Закарпаття. Бригада мала можливість виділити понад 1(осіб, в першу чергу вчителів. Але її командування відмовило в проханні, мотивуючи це що Бригада готується до нового походу на Україну, а крім того не хоче втручатися політику¹⁶.

Внаслідок поразки українських національно-визвольних змагань, кількість українських емігрантів, які дістали притулок в Чехії, протягом першої половини 1920-х р: зросла до 20 тисяч. З них близько двох тисяч, в тому числі певна частина вчителів прожит безпосередньо на Закарпатті. Враховуючи цей факт, а також те, що й самі емігранти шука можливості влаштуватись на роботу за спеціальністю, Й.Пешек почав призначати емігра з відповідною освітою в новостворені школи. Такій кадровій політиці не супереч¹ рекомендації наради чеських лінгвістів, яка відбулась 4 грудня 1919 р. в Празі, рекомендаціях наради місцевого русинське наріччя було визнано діалектом української МЄ вказувалося, що „Визнання літературної української мови мовою навчання в Кардаты Русі полегшить значно організацію і діяльність шкіл, бо можна буде використовувати кш а також вчителів з Галичини...". Учасники наради вважали „безпідставними" будь-с побоювання, що така політика призведе до „українського іредентизму" у Підкарпатській

Ряд вчителів - емігрантів були росіянами або українцями русофільської орієнта Але більшість із запрошених учителів дотримувались українського культурно-мовне напрямку розвитку місцевого населення. Серед них був А.Алиськевич, з грудня 1919 р. директор української гімназії в Берегові, а з 1922 р. - керівник гімназії в Ужгород І.Панькевич, який очолив мовний відділ крайового Шкільного реферат}' (1920), В.Бірчак, працював інспектором шкільного відділу, а з 1921 р. викладав в Ужгородській гімназії. Крім того, українську ідею підтримували В.Пачовський (організовував гімназійну освіту південних, найбільш мадяризованих, районах краю, а в 1920 - 1929 рр. викладав історію Берегівській гімназії) та Марійка Гідгірянкя яка була серед фундаторів початкової шке краю¹⁸.

Вчителями також почали призначати чеських легіонерів, які трохи знали російсь мову, вивчивши її під час перебування в Росії. При цьому легіонери проходили обов'язк; двомісячні підготовчі курси. Ці вчителі залучались переважно до роботи в чеськ- початкових школах, 25 з яких було створено до 1921 р. Йшлося не про будівництво в ССІ шкільного будинку, а про оренду в когось із селян незайманого приміщення з двох кімнат, і одній з яких проживав учитель, а в іншій облаштовувався клас. У такому класі навчал діти чеських службовців, а також діти з єврейських родин, чиї батьки бажали, щоб їхні дії отримували освіту державною мовою. Вчилися в чеських школах за бажанням батьків й дг з українських родин¹⁹. В зв'язку з недостатньою кількістю педагогів призначення чеськ вчителів здійснювалось і в українські школи.

В цілому, на початку 1920-х рр. в Закарпатті проживало 1428 емігрантів з колиї царської Росії. Тоді ж, з 106 вчителів - емігрантів (50 - з Східної Галичини, 30 - Наддніпрянської України, 26 - з Росії), 6 росіян, 6 українських емігрантів працювало середніх школах Закарпаття разом з 24 місцевими українцями, 5 чехами, 3 словаками та І угорцями. Інші емігранти працювали в початкових школах краю. Загалом з тисячі вчите 496 українців і 25 учителів чеської і словацької національності працювало в українськ початкових школах²⁰.

Після декількох років чехословацького урядування освітня політика в Закарпа зазнала певних змін. В жовтні 1922 р. уряд очолив представник аграрної партії, що бу прихильником російського національно - культурного напрямку розвитку русинів-українк Також відбулась зміна політичного керівництва в Закарпатті. В листопаді 1923 р. >J призначено губернатором А.Бескида і віце-губернатором А.Розсипала, які підтримуваш русофільський напрям, а український напрям вважали іредентистським. Зокрема 17-11

листопада 1923 р. новий губернатор заявив, „що мовою навчання в Підкарпатській Русі може бути тільки російська". Він наполягав на тому, щоб „іммігранти зі Сходу, надто з Галичини, ІКІ в перші дні після революції без усякого права позаймали найкращі місця в адміністративному апараті, були звільнені"²¹.

Більш широко свої ідеї нове керівництво Закарпаття почало здійснювати, коли 31 жовтня 1924 р. помер Й.Гешек- прихильник українського напрямку в шкільництві краю, а новим головним інспектором шкіл Закарпаття в 1924 - 1929 рр. працював Й.Шимек, також чех за національністю. Він почав відмовлятися від послуг емігрантів з Галичини. Зокрема, в серпні 1924 р. під тиском місцевої адміністрації І.Панькевич подав у відставку з посади голови мовного відділу і далі працював в Ужгородській гімназії. Також у 1924 р. безпідставно звільнили з посад у шкільному рефераті В. Бірчака. Десятки передових українських педагогів були звільнені з шкіл регіону в другій половині 1920-х рр. Це, зокрема, стосується О.Бачинського (1928 р.), вчителя Торгівельної школи в Мукачеві І.Голоти (1928 р.), Марійки ЕПдгірянки (1929 р.) і В.Пачовського (1930 р.)²².

Звільнення певної кількості українських емігрантів було пов'язано також з тим, що чехословацька влада почала ставитись до українства в Закарпатті більш упереджено після того, як з 1926 р. до нього приєдналася впливова крайова комуністична організація, і з тозвितком несприятливих для уряду ЧСР культурно - політичних процесів в регіоні, в яких з кінця 20-х рр. при найактивнішій участі улфашських емігрантів посилювалась самостійницька тоїєнтація, що розцінювалось Прагою як загроза територіальній цілісності республіки²³.

Натомість Й.Шимек запрошував на роботу представників чеської інтелігенції, серед них частина була русофільської орієнтації. Внаслідок такої політики місцевої адміністрації ле 1931 р. кількість вчителів чеської і словацької національності в початкових школах збільшилась до 449, з них 49 працювало разом з 1277 українцями в „руських" школах. Збільшилась в декілька разів - з 8 (1920 рік) до 69 (1931 рік) кількість вчителів чеської і словацької національності і в середніх навчальних закладах. Загалом в цих школах на початку 1930-х рр. працювало 46 місцевих українців, 18 угорців, 7 росіян. Незважаючи па тзільнення ряду українських емігрантів, їх чисельність в середніх школах в порівнянні з 1920 р. зросла вдвічі - до 13 вчителів².

Збільшення вчителів чеської національності диктувалось необхідністю забезпечити вчительськими кадрами новостворені чеські школи. Так, 1931 р. діяла 161 чеська середня і початкова школа, а з 13 українських середніх і спеціальних шкіл в чотирьох - функціонували чеські паралельні класи. Сучасними дослідниками це однобічно оцінюється як один з методів насильницької „чехізації" населення Закарпаття. Однак ніде в офіційних документах ЧСР не вказується на необхідність „чехізувати" русинів. Мала місце типова природна асиміляція, що, на наш погляд, не може розцінюватись як факт насильницьких заходів •пульної нації щодо етнічних меншин і що є характерним для співіснування кількох національних груп навіть у демократичних державах світу

Всі вищезазначені заходи уряду ЧСР дали можливість поступово забезпечити Закарпаття педагогічними кадрами. Так, в 1919 - 1932 рр. дві ужгородські та мукачівська семінарії підготували 916 вчителів. Певна кількість русинів -українців навчались у вищих дп<олах ЧСР. Зокрема в 1930 р. таких студентів було 631. Крім того, певна частина зепускників українських емігрантських навчальних закладів (Українського високого педагогічного інституту ім. М.Драгоманова, Українського вільного університету) працювали з школах Закарпаття. Серед випускників УВУ - В.Пачовський - директор державної геальної гімназії в Берегово²⁶.

В ужгородських семінаріях учнів виховували в українському національному дусі, **52томість** випускники мукачівської - були прихильними до русофільського напрямку. Зараховуючи кількість студентів у цих семінаріях (346 в Ужгороді і 151 в Мукачеві), в «айбутньому серед учителів і учнів краю повинні були б переважити українські погляди. Ітхе. український національно - культурний рух в Закарпатті поступово почав набувати

силу і вплив, в гімназіях і семінаріях „росло молоде покоління..., з року на рік побільшуюч? й число молодих діячів, сяючих ідеєю України...”¹¹.

Все зазначене вище дає можливість зробити висновок, що в 1919-1929 рр. в процес формування нової системи освіти проблема педагогічних кадрів вирішувалась за рахунок української і, частково, російської еміграції, призначення чеських і підготовки місцева, вчителів. За десять років число вчителів на Закарпатті зросло в декілька раз - до 2362 (1931 р.). їх праця сприяла підвищенню рівня освіченості населення краю, а завдяки діяльності українських емігрантів формувалась національна свідомість корінного населення регіону. Рішення проблеми вчительських кадрів сприяло загальному покращенню розвитку освіти в регіоні. Зокрема, протягом 1920-1930 рр. кількість неписьменних на Закарпатті зменшилась з 50,2% до 27,4 %, тобто на 22,8 %. Рівень освіченості населення краю був значно менший ніж в чеських землях, але більшим, ніж у ряді країн Центральної та Південної Європи - Румунії, Угорщині, Югославії. Перепис 1930 р. зафіксував помітний прогрес в збільшеності рівня освіти українців на території Підкарпатської Русі, зростання якого було не менше 24 %¹². а загальний її рівень - 56,1 % .

Звичайно, вся складність процесу формування вчительських кадрів не може бути висвітлена в межах однієї статті. На думку автора, у дослідників теми попереду ще велика робота, в ході якої, зокрема, важливо з'ясувати такі аспекти проблеми як підготовка учителів для шкіл національних меншин Закарпаття (угорців, румунів, чехів, євреїв, німців), політична ситуація в словацьких місцевих органах влади щодо залучення емігрантів до праці в навчальних закладах найзахіднішої частини українського етнічного регіону - Пряшівщини. Вирішення цих завдань сприятиме комплексному вивченню проблеми формування вчительських кадрів на Закарпатті в контексті освітньої політики ЧСР.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гренджа Донський С.В. Я ієж українців. - Ужгород, 2003. - С. 453; 2. Александров Б.А. Положение национальных меньшинств в послевоенной Европе. - М., 1933. - С. 69; Левин И. Национальный вопрос в послевоенной Европе. - М., 1934. - С. 283 - 284; Піддубний Г. Чехо-Словаччина. Чехія, Словаччина - Закарпатська Україна. Суспільно-політичний та економічний нарис - Харків. 1931. - С. 105; Ігнат А.М. С -» освіти на Закарпатті в 20 - 30 - х рр. XX ст. // Великий Жовтень і розквіт возз'єднаного Закарпаття. - Ужгороді 1970. - С. 213 - 214, 219; 3. Кузьмин М. Н. Школа и образование в Чехословакии (конец XVIII-30 гг. XX ст. - М., 1971. - С. 202, 221, 222; Небесник Н. М. На путях развития новой чехословацкой школы. - М., 1978. - С. 17; 4. Маркусь В. Мовна політика // Енциклопедія українознавства. - Львів, 1996. - Т. 5. - С. 1624; Маркусь В. Міжвоєнна українська еміграція на Закарпатті // Russian, Ukrainian and Belorussian Emigration between the World Wars in Czechoslovakia. Results and Perspectives of Contemporary Research. - Prague, 1995. - S. 847, 854; 5. Семчишин М. Тисяча років української культури. - К., 1993. - С. 495 - 496; Сірополько С. Історія освіти в Україні. - Київ, 2001. - С. 639; 6. Магочій П. Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948 рр.). - Ужгород, 1994. - С. 107; 7. Болдижар М.М. Закарпаття між двома світовими війнами? // Матеріали до історії суспільно-політичних відносин. - Ужгород, 1993. - С. 50; Vidnanskij S. Zakarpatsko ato sučasf CSR: problemy narodno - kulturnej obnovy a Statnosti vr. 1919 - 1938. // Slovensko v politickom systems] Ceskoslovenska. (Materialy z vedeckeho sympozia).Casta 11-13 novembra 1991.-Bratislava, 1992. - S. 209, 211-212. 1. Гранчак І. Хто такі русини і чого вони хочуть // Політика і час. - 1993. - № 12. - С. 47 - 48; Гомоннай В. В. 1 Росул В. В., Талапканич М. І. Школа та освіта Закарпаття. - Ужгород, 1997.; 8. Кляп М.І. Загальна характеристика умов розвитку культури // Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918-1945). - Ужгород, 1995. - С. 350-351; Марценко Р. Проблеми відродження українства на Закарпатті // Пам'ять століть. - 2002. - № 2. - С. 83 - 84; Ходанич П.М. Педагогічна та освітньо-культурна діяльність українських письменників - емігрантів - а І Закарпатті в міжвоєнний період (1919- 1939). Автореферат дис...к. п. н. - К, 2000. - С. 6, 9; Ходанич П. І Брегівська українська гімназія // Брегівська українська гімназія: Матеріали науково-практичної конференції - І Ужгород, 1997. - С. 24; 9. Pop I. Rusinska spolecnost na rozcesti // Vznik CSR 1918 a Podkarpatska Rus (Sbornik z mezinarodni konference v Praze).- Praha, 1999.- S. 32- 33; Шевченко К.В. Русинский вопрос в межвоенной Чехословакии. // Славяноведение. - 2003.- № 3.- С. 6 -15; 10. Svorc P. ZaClenenie Podkarpatskej Rusi do CSR // Cesko - slovenska historicka rocenka. 1997. Brno. S. 50, 11. Barnovsky M. Politicke strany na Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918 - 1938. // Slovensko v politickom systeme Ceskoslovenska... - S. 197; Ходанич П.М. Названа праця - І - С. 6, 9.; 12. Mosny P. Podkarpatska Rus. Nerealizovana autonomia. - Bratislava, 2001. - S. 47; Svorc P. Podkarpatsial Rusini a ich vyrovnanie sa s Cesko - slovenskou Statnostou // Ceskoslovensko 1918-1938. Osudy demokracie v Strednf Evrops. - Praha, 1999. - Sv. 1.- S. 198 - 199; 13. Hefman S. Bilingvismus nebo diglosie? // Vznik CSR 1918

Podkarpatska Rus... - S. 36; Гренджда - Донський В.С. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник; Мої спогади. - Ужгород, 2002. - С. 390; 14. Магочій П. Р. Вказана праця... - С. 107, 125, 230; Гаджега В. Моя стежка у світ через берегівську гімназію // Берегівська українська гімназія... - С. 43-44; Zupan J. Vliv CSR na rozvoj demokracie na Podkarpatske Rusi mezi dvema svetovymi valkami // Vznik CSR 1918 a Podkarpatska Rus... - S. 9 - 10; 15. Бакало І., Кравців Б. Педагогічна освіта. // Енциклопедія українознавства. - Львів, 1996. - Т. 5. - С. 1972; 16. Худанич В. Берегівська українська гімназія... - С. 24; 17. Віднянський С.В. Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині: Автореф. дис... д-ра іст. наук у формі наук. доповіді - К., 1997.-С. 39; 81 - 83, 100; Ходанич П.М. Названа праця... - С. 6, 9; Магочій П. Р. Вказана праця... - С. 86; 18. Кляп М. А. Волошин і розвиток середньої педагогічної освіти в Закарпатті в 20-30- роках // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи. - Ужгород, 1998. - С. 255; Худанич В. Берегівська українська гімназія... - С. 26; Магочій П. Р. Вказана праця... - С. 172; Ходанич П.М. Названа праця - С. 6, 9; 19. Магочій П. Р. Вказана праця... - С. 106, 230; Левин І. Национальный вопрос в послевоенной Европе... - С. 284; Падяк В. З історії відкриття в Ужгороді пам'ятника президенту Т.Масарику: формування громадської думки (1992 - 2002). - Ужгород, 2003. - С. 23 - 24; 20. Harbul'ovd L. Ruska porevolubna emigracia a Zakarpatska Ukrajina // Zakarpatska Ukrajina v ramci Ceskoslovenska 1919-1939 pp.). Zbornik materialov zo 6 vedeckej karpatickej konferencie. PreSov2. - 4. 9. 1998. - PreSov, 2000. - S. 160; Гомоннай В. В., Росул В.В., Талапканич М. І. Школа та освіта Закарпаття... - С. 162, 166; Кляп М. Вказана праця... - С. 255; 21. Vamovsky M. Politicke strany na Podkarpatskej Rusi... - S. 195; Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки: формування державних структур і громадсько-політичне життя в краї у 20-х - першій половині 30-х років XX ст. // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Випуск 6. - К., 2000. - С. 316; Магочій П.Р. Вказана праця...-С. 126, 234-235; 22. Ottuv slovník naučný nové doby. - Praha, 1937. - Dílu Čtvrtého svazek druhý. - S. 1025; Ходанич П.М. Названа праця... - С. 6, 9; 23. Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки... - С. 316; 24. Гомоннай В. В., Росул В. В., Талапканич М. І. Школа та освіта Закарпаття... - С. 162, 166; Кляп М. Вказана праця... - С. 255; 25. Кляп М.І. Педагогічна та хвильно-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919 - 1939). - Ужгород. 2001. - С. 61; Падяк В. Названа праця... - С. 23 - 24; 26. Магочій П.Р. Вказана праця...-С. 107; Statistic^ roSenka Republiky ieskoslovenske. - Praha, 1935. - S. 219; Наріжний С. Вищі українські школи в Чехії // Хроніка 2000. - 1999. - Вип.. 29 - 30. - С. 167; Віднянський С.В. Заснування та діяльність Українського вільного університету -- першої • української високої школи за кордоном (1921-1945 pp.) // У" - 1994. № 5. - С. 59; 27. Магочій П.Р. Вказана праця...-С. 107; Vidnanskij S. Zakarpatsko ako suCasf CSR... - S. 209, 211 - 212; Пачовський В. Срібна земля, "исячоліття Карпатської України // Дзвін.-1991.-№ 9.-С. 111.

...

• С.В. Коваль

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ ЦЕНЗУРИ В УКРАЇНІ В 1920-30-Х РР. ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Суть культурної політики держави тоталітарного типу визначають партійно-державні органи, діяльність яких спрямована на формування заснованих на ідеологічних догматах концептуальних уявлень про місце і роль культури та інтелігенції в житті суспільства. Вони визначають пріоритетні напрямки діяльності творчої інтелігенції, обмеження, заборони чи навпаки підтримку в різноманітних формах (ідеологічній, моральній, матеріальній, Фінансовій) для творчих колективів, окремих представників культури, діяльність яких співпадає з офіційною точкою зору. В 1920-30-х рр. було встановлено жорсткий контроль над усіма ланками культурного життя. Наслідком цих процесів стало формування системи політичної цензури в Україні, завдяки якій державі вдалося обмежити певними рамками офіційної ідеології творчу та громадську активність інтелігенції.

Протягом десятиліть тема інтелігенції та вплив політичної цензури на її діяльність належала до непопулярних аспектів радянської історії. Зрозуміло, що тоталітарний режим і свобода слова і творчості несумісні поняття. На сьогодні вітчизняна історіографія має значну кількість праць з різноманітних проблем інтелігенції 1920-30-х рр., зокрема "Нариси історії української інтелігенції (перша половина XX ст.)"⁸, дослідження О.А. Тарапон¹², Г.В. Касьянова, В.М. Даниленка⁶, Т.М. Горяєвої^{3,4}, В.В. Масценка¹⁰.

Глибшого вивчення потребують питання формування інституту політичної цензури та її вплив на творчу інтелігенцію. Необхідно детальніше розглянути технології політичного контролю, репресивні заходи держави, що здійснювались з ініціативи органів цензури.